

Литература

1. Новиков К. «Требуется утвердить один авторитет во всех областях» [Электронный ресурс] / Кирилл Новиков // Адрес доступа: <http://www.kommersant.ru/doc/757011>
2. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление // В.И. Вернадский. О науке. Том 1. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль. – Дубна: «Феникс», 1997. – 576 с.
3. Добренко Е. REALA STHETIK, или Народ в буквальном смысле (Оратория в пяти частях с прологом и эпилогом) [Электронный ресурс] / Евгений Добренко // Адрес доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2006/82/do13.html>
4. Есаков В.Д. К истории философской дискуссии 1947 года / В.Д. Есаков // Вопросы философии. – 1993. – № 3. – С.83-106.
5. Жданов А.А. Выступление на дискуссии по книге Г.Ф. Александрова «История западноевропейской философии» 24 июня 1947 г. / А.А. Жданов. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1952. – 48 с.
6. Батыгин Г.С. Дело профессора З.Я. Белецкого / Г.С. Батыгин, И.Ф. Девятко // Философия не кончается... Из истории отечественной философии. XX век. В 2 кн. – Кн. 1. 20–50-е годы. / Под ред. В.А. Лекторского. – М.: РОССПЭН, 1998. – С.218–242.
7. Каменский З.А. История философии как наука в России XIX–XX вв. / З.А. Каменский. – М.: Изд-во «Эслан», 2001. – 332 с.

Абизова Л.

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії,
соціально-політичних і правових наук ДВНЗ «ДДПУ»,*

Попов В.

*доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Донецького національного університету*

УДК 37.013.73

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття є авторською спробою дослідження освіти у контексті філософської рефлексії. Актуальність проблеми обумовлена змінами в сучасному освітньому просторі і потребою формування нового типу особистості. Зазначається, що реалізація можливостей освіти здійснюється саме завдяки освітньо-педагогічному дискурсу, констатується тісний взаємозв'язок між філософією та освітою. Зроблено висновки про те, що відсутність загальновизнаних підходів до вивчення філософських аспектів освіти

відкриває нові концептуальні можливості для наукової творчості, пошуку новаційних теоретичних підходів.

Ключові слова: філософія, освіта, філософія освіти, дискурс.

Абызова Л.

кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук ДВУЗ

«ДГПУ»,

Попов В.

доктор философских наук, доцент, доцент кафедры философии Донецького національного университета

ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Статья является авторской попыткой исследования образования в контексте философской рефлексии. Констатируется тесная взаимосвязь между философией и образованием. Сделан вывод о том, что отсутствие общепризнанных подходов к изучению философских аспектов образования открывает новые концептуальные возможности для поиска новационных теоретических подходов.

Ключевые слова: философия, образование, философия образования, дискурс.

Abyzova L.

Phd Associate Professor, department of philosophy and social and political sciences, Donbass State Pedagogical University

Popov V.

Doctor of sciences in philosophy, Associate Professor, department of philosophy Donetsk National University.

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

The article is the author's attempt to study education in the context of philosophical reflection. Relevance of the research subject is conditioned by changes in modern educational environment and the need for shaping a new type of personality, able to adapt to the changing social environment.

It is noted that the implementation of educational opportunities is performed due to educational and pedagogical discourse. Educational and pedagogical discourse is defined as one regulated by specific historical and socio-cultural codes of activities aimed at broadcasting, reproduction and regulation of certain values, knowledge and behaviors.

Key words: philosophy, education, philosophy of education, discourse.

Постановка проблеми. Освітню сферу нашого часу характеризують бурхливі кардинальні новації, які обумовлюють тенденції розвитку освітнього простору та вимагають не лише нових технологій навчання і перенавчання, але й змін у самій людині, формування нового антропологічного типу. За словами С. Гантингтона, людство вступило “в епоху, у якій культура та культурні фактори відіграватимуть найважливішу роль у формуванні світової політики”[6], при цьому найбільш значиму роль у сучасних модернізаційних стратегіях має саме освіта як фундаментальна складова культури. Західні дослідження показують, що постіндустріальне інформаційне суспільство потребує, щоб не менше 30% дорослого населення мало вищу освіту[7. С.128]. Співвідношення в освітньому просторі та в освітніх взаємодіях традиційного (давнього) та новаційного (модернізаційного) підходів вимагає зваженості та толерантності, в першу чергу, від організаторів та координаторів освітнього процесу, а також соціальної зрілості самого суспільства.

«Філософія», «освіта», «філософія освіти», «дискурс», «особистість», «культура», «соціалізація», «творчість», «інновації»— це ключові поняття, які окреслюють проблематику, пов’язану зі змінами в сучасному освітньому просторі і потребою формування нового типу особистості, здатної пристосуватися до мінливих умов соціального середовища. Освіта була і залишається основним способом розвитку людини і суспільства, способом відтворення людського капіталу. Сучасна інтерпретація соціального буття, відображаючи динаміку і структуру соціальних процесів у контексті передачі знань, умінь та навичок, формування особистості, набуває особливої актуальності у межах філософського осмислення освітньо-педагогічного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень. Освітній простір – це синтетична категорія, що відображає всі аспекти функціонування і розвитку освіти у соціальному вимірі, реалізацію виховних і освітніх взаємодій, передачу кращих зразків життєвого досвіду соціуму від попередніх поколінь поколінням прийдешнім, шляхом спеціально організованих процесів виховання і навчання.

Термін «дискурс» (похідний від латинського *diskursus*) має різноманітні тлумачення, такі як розумність, раціональність, серйозна розмова, бесіда, міркування, трактат, доповідь, доповідь, лекція, проповідь. Л. А. Мікешина визначає дискурс як послідовне розгортання мислення[4]. Дискурс постає одночасно і типом філософського мислення, і категорією філософії освіти.

Реалізація можливостей освіти здійснюється саме завдяки освітньо-педагогічному дискурсу. У науковій літературі мають місце різноманітні підходи до визначення поняття освітньо-педагогічного дискурсу. Наприклад, Є. А. Кожемякін характеризує його як регламентовану певними історичними та соціокультурними кодами (традиціями) смислоутворюючу та смисловідтворюючу діяльність, спрямовану на трансляцію, відтворення і регуляцію певних цінностей, знань і моделі поведінки. Деталізуючи дискурсивну дію освіти, він аналізує різноманітні її параметри, такі як онтологічний, мовний, когнітивний, комунікативний і приходиться до висновку, що «соціалізація індивідів, яка номінується інститутом освіти у якості її «місії», тлумачиться як принципово безкінечний процес: освітньо-педагогічний дискурс виключає таку ситуацію, при якій можна було б стверджувати, що індивід завершив освіту, став повноцінною особистістю і тепер вже остаточно соціалізований. Результат досягнення освітньо-педагогічним дискурсом своїх цілей завжди у майбутньому»[1].

Формулювання цілей статті. Предметом дослідницького інтересу цієї роботи є аналіз проблем освітньо-педагогічного дискурсу в контексті філософії освіти.

Виклад основного матеріалу. Філософія завжди прагнула осмислити сутність освіти, її роль у формуванні особистості та у створенні ідеального суспільства, ставила за мету сформулювати цінності та окреслити можливості освіти. Між філософією та освітою існує тісний взаємозв'язок, про що свідчить історія філософської думки та процеси динаміки освітніх форм і взаємодій. Цілком закономірно освіта стає предметом філософської рефлексії. У зв'язку з цим доцільно згадати імена софістів, Сократа, Платона, Арістотеля, Августина, Вольтера, Локка, Гельвеція, Руссо, І. Канта, М. Бубера, В. Дільтея, К. Ясперса, В. Джеймса, А. Уайтхеда, М. Шелера, Е. Кассирера та багатьох інших. Американський філософ, систематизатор прагматизму Д. Дьюї на межі ХІХ-ХХ ст. наполегливо доводив необхідність освітньої практики, заснованої на філософських принципах, обґрунтовував ідею, згідно з якою педагоги повинні мати філософію освіти за методологічне підґрунтя всієї освітньої діяльності.

Філософія освіти посідає важливе місце в процесі викладання філософії у всіх західноєвропейських країнах, в той час як в Україні належна увага цій галузі знань почала приділятися лише з проголошенням незалежності. В українській культурі філософсько-освітні ідеї розвивалися багатьма мислителями, починаючи з Г.Сковороди, але філософські традиції дослідження освіти не

склалися, до останніх часів вона не була предметом спеціального філософського аналізу. Наразі ситуація принципово змінюється. Відсутність загально визнаних підходів до вивчення філософських аспектів освітньої практики з, одного боку, ускладнює процес становлення концепту філософії освіти, а з іншого, – відкриває нові концептуальні можливості для наукової творчості, пошуку нетрадиційних і, можливо, парадоксальних теоретичних підходів. Формування філософії освіти відбувалося не з «чистого аркуша», її появу обумовили надбання філософської і педагогічної думки, потреби суспільної практики.

Одні дослідники (В. С. Лутай, О. О. Базалук, Н. Ф. Юхименко) вважають відокремлення філософії освіти в самостійну дослідницьку галузь виправданою відповіддю на виклики часу, інші (В. Андрущенко, М. Михайлов) називають цей процес невиправданим множенням філософського знання, оскільки освітня проблематика вивчається у межах соціальної філософії та філософської антропології. Існує третя точка зору, згідно з якою доцільним визнається створення педагогічної філософії, – знання дотичного як до педагогіки так і до філософії з акцентом на педагогічній складовій (Б. Коротяєв). Перша з вищеназваних позицій, яку ми також до речі поділяємо, є домінуючою у сучасному філософському дискурсі.

Існують певні складнощі при з'ясуванні співвідношення філософії освіти із загальною філософією, з одного боку, та з педагогікою, педагогічною теорією і практикою – з іншого, адже і наразі продовжується пошук дисципліною власного предметного поля, обособлення її від вихідних знань – філософії, педагогіки, логіки, історії, культурології. Це дозволяє говорити про філософію освіти як про синтетичну, інтегративну і комплексну міждисциплінарну галузь, яка має власну нішу в системі гуманітарного знання. В даний час актуальною є проблема більш чіткого визначення кола проблем власне філософії освіти. Довгі роки в межах педагогіки інтерпретувалися загально-філософські положення з освітньо-педагогічним забарвленням, філософське знання завжди вважалося імпліцитно притаманним педагогіці. Практично у всіх публікаціях з методологічної освітньо-педагогічної проблематики традиційно віддавалася данина загально філософським положенням, інколи – адаптовано до специфіки освіти, інколи – механічно, формально поширеним на сферу педагогічних досліджень. Філософія освіти, інтегруючи та конкретизуючи теоретико-методологічний апарат загальної філософії, асимілюючи та використовуючи знання накопичені

спеціалізованими науками, виробляє відношення до педагогічної дійсності з її проблемами і протиріччями, висуваючи можливі концептуальні варіанти її удосконалення. Філософська рефлексія спрямована на осмислення процесів освіти, доповнюється теоретичним та емпіричним досвідом педагогіки, а педагогічні дослідження стали охоплювати не лише конкретні проблеми освітньої практики, але й найважливіші соціокультурні виклики часу. На основі вище сказаного можна зробити висновок про те, що філософія освіти поступово набуває статусу парадигмальності та раціонально оформленого дискурсу, демонструючи сходження освітнього знання до систем загальної філософії.

Про конвенціальний характер змісту філософії освіти свідчать спроби характеризувати філософію освіти як: а) різновид прикладної філософії, який досліджує сутність освітнього процесу і з'ясовує смислові значення освіти в їх соціальному та гуманістичному аспектах; б) прикладне знання у рефлексивному полі теоретичної педагогіки, метатеорія в структурі педагогічного знання; в) сферу філософського знання, що використовує загально філософські підходи та ідеї для аналізу ролі й основних закономірностей розвитку освіти; г) філософський аналіз освіти як матриці відтворювання суспільства; д) філософську метафізику, більш широку галузь знання у порівнянні з соціальною філософією та філософською антропологією; е) знання про пріоритети та сутність освіти як інституту розвитку культури; ж) науку про існування і генезис людини в духовному та освітньому просторі; з) автономну науку і спосіб мислення про освіту. Філософія освіти покликана не лише констатувати, але й обґрунтовувати можливі перспективи виходу освіти із кризових станів. Філософія освіти не може обмежуватися лише рефлексією над освітою та освітнім простором в цілому. Подібно до загальної філософії, філософія освіти має могутній прогностичний потенціал, вона не може не висувати проекти освіти майбутнього, які безперечно повинні співвідноситися з соціокультурними ресурсами, але можуть випереджати свій час, задаючи перспективу розвитку освітньої системи, педагогічної думки і соціокультурної дійсності. Узагальнюючи окреслення філософських проблем освітньо-педагогічного дискурсу доцільно виділити наступні основні його аспекти, які свідчать про тісний взаємозв'язок та взаємозалежність філософії та освіти і про те, що освіта має філософську природу:

- *соціально-онтологічний* (конституювання освіти як механізму розвитку людства, статус освіти в рамках культури,

взаємообумовленість парадигм розвитку суспільства та освіти, взаємозв'язок освіти з іншими соціальними системами);

- *аксіологічний* (визначення сутності людини та ціннісних основ її розвитку і саморозвитку, осмислення людського виміру освітньої системи та освітньої практики, ідеалу освіченості, розколу культури на технічну та гуманітарну);
- *гносеологічний* (виділення предмета дослідження, розробка категоріального апарату, визначення природи взаємовідносин із суміжними дисциплінами, наукового статусу філософії освіти);
- з'ясування значення і місця освіти в культурі, сутності освіти у взаємовідношенні з родовою сутністю людини;
- аналіз етико-аксіологічних засад освітнього процесу (цінності, ідеали, норми);
- дослідження кризових проявів у сучасній освіті та пошук шляхів їх подолання;
- спрямування та корегування еволюції процесу освіти у відповідності з потребою формування нового типу особистості, здатної міркувати новими категоріями;
- застосування основних положень онтології, гносеології, філософської антропології, аксіології в дослідженні освіти як особливого виду суспільної інституціалізованої діяльності.

Висновки. Формування нової філософської парадигми освіти в Україні здійснюється в межах процесу інституалізації філософії освіти як самостійної сфери знань у структурі загальної філософії, що є позитивним моментом. Роль нової філософської парадигми освіти полягає не в тому, щоб здійснювати директивну уніфікацію усіх сторін педагогічного процесу, а в тому, щоб з'ясувати загальні екзистенціально-аксіологічні орієнтири розвитку системи освіти. Процес освіти не є спонтанним, він має свою логіку, стандарти, форму, установки і принципи, готує покоління, яким буде передана естафета розвитку людської цивілізації. Освіта обумовлює формування смислової сфери, яка сприяє вибору життєвої позиції та соціальному вибору особистості, освіта нового століття має навчити людей розумно жити, діяти, творити, раціонально і дбайливо використовувати природні ресурси, назавжди позбутися війн, ворожнечі, насильства.

Підводячи підсумок, можна констатувати факт пошуку основ становлення сучасної освітньої парадигми в нашій державі, яка повинна відповідати вимогам часу. Філософськими засадами сучасного освітньо-педагогічного дискурсу повинні стати:

- з'ясування значення і місця освіти в культурі, сутності освіти у взаємовідношенні з родовою сутністю людини;
- аналіз етико-аксіологічних засад освітнього процесу (цінності, ідеали, норми);
- дослідження кризових проявів у сучасній освіті та пошук шляхів їх подолання;
- спрямування та корегування еволюції процесу освіти у відповідності з потребою формування нового типу особистості, здатної міркувати новими категоріями;
- застосування основних положень онтології, гносеології, філософської антропології, аксіології в дослідженні освіти як особливого виду суспільної інституціалізованої діяльності.

Філософія освіти відіграє основну роль у процесі осмислення освіти, адже, на думку Дж.Дьюї, філософія освіти повинна не лише сприяти пошуку компромісу між різними науковими школами, а й бути спрямованою на створення і впровадження сучасних концепцій, які обумовлюють виникнення нової практичної та ефективної моделі освітньо-педагогічного дискурсу.

Література

1. Кожемякин Е. А. Образовательно-педагогический дискурс. [Електронний ресурс] / Е. А. Кожемякин. – Режим доступа: <http://www.discourseanalysis.org/st17.html>
2. Коротяев Б. Педагогічна філософія. / Б. Коротяев.–Луганськ: ДЗ ЛНУ ім. Т.Шевченка, 2010. – 310с.
3. Кудин В. Н. Образование в судьбах народов (Дидактика нового времени) / В. Н. Кудин.– К.: ПП «ЭКМО», 2006. – 192 с.
4. Микешина Л. А. Философия науки. Эпистемология. Методология. –М.: Культура, 2006. – 464 с.
5. Наука и образование: современные трансформации: Монография / Ин-т философии им. Г. С. Сковороды НАН Украины. – К.: ПАРАПАН, 2008. – 328с.
6. Новий світовий порядок у ХХІ столітті: тенденції та європейський вимір // Виступ Семьюела Гантингтона на круглому столі в Національному інституті стратегічних досліджень 18 жовтня 1999 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://xyz.org.ua/straregy/hunt_world.html.
7. Трофимов А. Б. Отношение обучаемых к современным информационно-педагогическим технологиям / А. Б. Трофимов // Социологические исследования. – 2002. – № 12. – С. 128-131.